

Részletes szakmai beszámoló

Szándékos költségáthárítás a döntéshozatalban
(OTKA K-120183)

A részletes zárójelentés a teljes projekt kutatási eseményeinek rövid szöveges összefoglalását nyújtja. Bemutatja a kutatás előrehaladását, az esetleg felmerült problémákat, akadályokat, illetve ismerteti a kutatás legfontosabb eredményeit. Minthogy kutatásunk eredményei nyilvános publikációkban elérhetőek, így azokat jelen beszámolóban csak tömör, tézisszerű formában közöljük.

A munkaterv teljesülése

Első év:

Az első évben megtörtént a feltételes értékelés szakirodalmának áttekintése, különös tekintettel a fizetési hajlandóság és az elfogadási hajlandóság metódusaira, továbbá az időalapú értékelési módszerek áttekintésére (a pénzbelieken túl), és azok kutatási témához kapcsolása megtörtént (1. táblázat: 1, 4, 5, 9-es tételek). Áttekintettük a döntéshozatalban felbukkanó környezeti átváltások (trade-offs) szakirodalmát (1. táblázat: 1, 3, 10, 11-es tételek). A fenti információkra épülő kérdőívek kidolgozása és tesztelése megtörtént. (1. táblázat: 5, 9, 10-es tételek) Az eredményekkel – hazai szervezésű – nemzetközi konferenciákon vettünk részt (1. táblázat: 9, 10-es tételek), illetve az 55. Közgazdász Vándorgyűlésen bemutattuk az eredményeket (1. táblázat: 11-es tétel).

Második év:

A második évben megtörtént az első év eredményeinek modellé integrálása. A témát összekapcsoltuk és beágyaztuk a gazdasági növekedés és a fenntarthatóság viszonyát elemző gondolatkörbe (1. táblázat: 2, 10, 11-es tételek) Kvantitatív többváltozós statisztikai adatelemzés eredményeit is közzeltük (1. táblázat: 5, 6, 9, 10-es tételek). Az eredményekkel egy hazai szervezésű nemzetközi konferencián jelentünk meg (1. táblázat: 8-as tétel), melyen a részvételt e pályázat maradványösszegéből finanszíroztuk.

A kutatási téma potenciálját többek között jól jelzi, hogy az menet közben megtermékenyítően hatott a vezető kutató doktoranduszára, Kuslits Bélára. A kutatási probléma keretezése és konkrét empirikus eredményei részben beépültek tudományos disszertációjába, és számos publikációra, illetve konferencia-előadásra vezettek (1. táblázat: 3, 6, 7, 8-as tételek), minden esetben a vezető kutató aktív részvételével, illetve iránymutatásával. Kuslits Béla a doktori értekezés tervezetét a kutatási időszakban be is nyújtotta, védeése 2018 novemberében várható. Továbbá menet közben két egyetemi kolléga, Harangozó Gábor és Csutora Mária gazdasági növekedést és fenntarthatóságot vizsgáló kutatásának is sikerült új szempontot és lendületet adni a vezető kutató aktív bekapcsolódásával és iránymutatásával. Ennek eredményeként született az egyik nemzetközi publikáció (1. táblázat: 2-es tétel).

1. táblázat: Publikációk, konferenciaelőadások formájában közzétett kutatási eredmények részletesen (Az OTKA felületen három fontos tétel NEM jelenik meg! Ennek oka, hogy egyrészt az mtmt a beszámoló készítés idején nem volt szerkeszthető, másrészt hogy három cikk /3, 4, 6/ megjelenés alatti, de még nem jelent meg, így nem került fel az mtmt-re. Amint megjelenik, feltöltjük.)

1	Sándor Kerekes, Zsuzsanna Marjainé Szerényi, Tamás Kocsis: Sustainability, environmental economics, welfare. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem, 2018. 257 p. OPEN ACCESS! SZABADON LETÖLTHETŐ!
2	Gabor Harangozo, Maria Csutora, Tamas Kocsis: How big is big enough?: Toward a sustainable future by examining alternatives to the conventional economic growth paradigm. SUSTAINABLE DEVELOPMENT 26 (2) pp. 172-181. (2018) Q1-es nemzetközi folyóirat, OPEN ACCESS! SZABADON LETÖLTHETŐ!
3	Tamás Kocsis, Béla Kuslits: Multidimensional labelling: closing the sustainability information gap between producers, consumers and sustainability science in the food sector. Manuscript, under review, we are waiting for acceptance for publication within a couple of days at Periodica Polytechnica Social and Management Sciences
4	Marjainé Szerényi Zsuzsanna, Kocsis Tamás: Gazdag szegények. Időráfordítási hajlandóság a környezeti javak értékelésében. KÖZGAZDASÁGI SZEMLE 65 (11), pp. xxx-xxx MEGJELENÉS ALATT
5	Kocsis Tamás, Marjainé Szerényi Zsuzsanna: Pénzáldozat vagy időáldozat?: Költségáthárítás és az értékelés dilemmái a természeti környezetet érintő kérdésekben. MAGYAR TUDOMÁNY 179 (2) pp. 206-221. (2018) OPEN ACCESS! SZABADON LETÖLTHETŐ!
6	Kuslits Béla, Kocsis Tamás: Visszatérés a piachoz: fenntartható élelmiszerfogyasztás Budapesten. MAGYAR TUDOMÁNY, közlésre elfogadott publikáció, MEGJELENÉS ALATT, várható megjelenés: 2019. első negyedév
7	Kuslits Béla, Kocsis Tamás: Körforgás, visszacsatolás a fenntartható élelmiszerpiacon. LÉPÉSEK A FENNTARTHATÓSÁG FELÉ 23 (2) pp. 6-7. (2018) OPEN ACCESS! SZABADON LETÖLTHETŐ!
8	Kuslits Béla, Kocsis Tamás: The source of food: motivations and obstacles on the sustainable food markets of Budapest, In: Varjú V (szerk.): Socio-economic, environmental and regional aspects of a circular economy: Abstract book of the International Conference for the 75th Anniversary of DTI. 90 p. Konferencia helye, ideje: Pécs, Magyarország, 2018.04.19-2018.04.20. Pécs: MTA KRTK RKI Transdanubian Research Department, 2018. pp. 44-45.
9	Marjainé Szerényi Zsuzsanna, Kocsis Tamás: Does the Numéraire matter with willingness to accept cost shifting? In: Money Talks?: Communication as/and Economy : International Interdisciplinary Conference. Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2017.05.04 Paper 29.
10	Kocsis Tamás, Marjainé Szerényi Zsuzsanna, Kerekes Sándor: Efficiency or cost shifting?: Willingness to spread cost measured by decisions between hypothetical technological options. In: ESEE 2017 Conference: 12th Conference of the European Society for Ecological Economics : Corvinus University of Budapest - Budapest, Hungary, 20th - 23rd June, 2017 Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2017.06.20-2017.06.23. pp. 267-269.
11	Kocsis Tamás: Externális költség erős fenntarthatósági keretben: a szándékos költségáthárítás alapesetei. In: 55. Közgazdász-vándorgyűlés - Eger, 2017. Konferencia helye, ideje: Eger, Magyarország, 2017.09.07-2017.09.09. Paper online.

Publikációk, nehézségek

A kutatási projekt tudományos publikációs eredményeit számszerűen a 2. táblázat foglalja össze. A Kutatási Terv explicit vállalása a következő volt: „Kocsis Tamás szerzőségével egy nemzetközi, impakt faktoros cikk megjelentetése. Mindhárom kutató szerzőségével egy másik nemzetközi, impakt faktoros cikk megjelentetése. Egy magyar nyelvű, a témát általánosan áttekintő cikk megjelentetése.”

Egy ilyen rövid, mindössze két éves kutatási projekt zárásakor meglehetősen nehéz megjelent, illetve közlésre elfogadott, rangos publikációra hivatkozni. Ezzel együtt sikerült egy – nem a projekt alkalmazásában álló kutatók társszerzőségében – Kocsis Tamás vezető kutató utolsó szerzőségében és aktív közreműködésével egy fontos nemzetközi tanulmányt menedzselni és megjelentetni a rangos *Sustainable Development* folyóiratban (Q1), mely az egész, a projektben felvetett problematikát a gazdasági növekedés (vagy nem-növekedés) keretében tárgyalja (1. táblázat: 2. tétel). Mindhárom projektkutató társszerzőségében egy idegen nyelvű, nemzetközileg lektorált (John Morelli, PhD, Rochester Institute of Technology, Rochester, NY), szabadon hozzáférhető könyvet jelentettünk meg (1. táblázat: 1. tétel), melynek egy része tartalmazza a projekt elméleti eredményeit, így a 4-es, 5-ös és a 6-os fejezetek (különösen a 4.10, 4.11, 5.21, 6.2, 6.3. és 6.4-es fejezetek). Végül a vezető kutató – és doktorandusza – a *Periodica Polytechnica Social and Management Sciences* folyóiratban (Q2) közzétette a többdimenziós termékcímkézéstről szóló, e kutatási projekt keretében megvalósított kutatását.

Nemzetközi konferencián bemutatott eredményeink (1. táblázat: 10-es tétel) alapján készített, e projekt három résztvevőjének szerzőségével készített kéziratunk sajnos nem jutott el a megjelenésig a rendelkezésre álló idő alatt. Rengeteg időt vesztettünk azzal, hogy az *Environmental Policy and Governance* című rangos nemzetközi folyóirat különszámába (mely a 12th Conference of the European Society for Ecological Economics anyagából készült volna) adtuk be kéziratunkat, mely különszám megjelenését kellő mennyiségű anyag hiányában végül lefűjták. A kéziratot határidőre, 2018. január 21-én nyújtottuk be, s 2018. július 9-én kaptuk a hírt, hogy mégsem lesz különszám, s hogy a szerkesztők azt javasolják, adjuk be a kéziratot önálló anyagként a folyóirathoz. Ez július 10-én megtörtént, a kézirat kiment bírálatra, a jelentéskészítés napján 'under review' státusban van. Ekkora késedelmet egy ilyen rövid, kétéves projekten belül sajnos nem lett volna szabad elszenvedni – de megtörtént.

A hazai publikációkra való vállalást négyszeresen túlteljesítettük, továbbá négy (ebből három nemzetközi), előre nem tervezett konferenciaelőadást is fel tudunk mutatni. Az összes publikáció előírás szerint szabad hozzáférésű. Az eredmények közzétételére az intézményünk honlapján belül saját honlapot hoztunk létre (<http://www.uni-corvinus.hu/index.php?id=64416>), melyről a publikációk egy kattintással könnyen elérhetők.

(A megjelenés alatti tételek esetén a kattintásra a közlésre elfogadásról szóló igazolás jelenik meg! Amennyiben a cikk megjelenik, magát a cikket fogjuk a tárhelyre feltölteni.)

2. táblázat: Monitoring indikátorok teljesülése

Típus	Terv	Tény
Hazai tudományos folyóirat cikkek (megjelentetve vagy közlésre elfogadva)	1	4 (ebből 3db MTA A-kategóriás)
Idegen nyelvű tudományos folyóirat cikkek (megjelentetve vagy közlésre elfogadva)	2	2 (1db Q1-es és 1 db Q2-es)
Idegen nyelvű szakkönyv	0	1
Nemzetközi tudományos konferencia előadások	0	3
Hazai tudományos konferencia előadások	0	1

A kutatás eredményei

Elméleti eredmények

A kutatás keretében tovább finomodott a kutatási tervben is felvázolt probléma elméleti megalapozottsága. Így a döntéshozók „költségek szétszórására” vonatkozó késztetését belehelyeztük az erős fenntarthatóság tágabb keretébe, ahol egy kellően tágan vett elemzési keretben (jellemzően a teljes földi bioszféra), „megtelt” világot tételezve nem lehetséges materiális értelemben a költségcsökkentés. Ami egy szűkebb elemzési keretben (például vállalat, város, ország) a költségek csökkentésének (technológiai haladásnak) tűnik, az a tágabb keretben valójában inkább csak a költségek átrendeződése, amennyiben e költségcsökkentés – externális hatásként – máshol költségnövekedésként értelmezhető. E gondolatkört neveztük az „externális költségek kirakójátékaként” (The Puzzle of Externalized Cost – PEC): ha kellően alaposan elemezzük egy költségcsökkentő technológia működési mechanizmusát, meg fogjuk találni a költségcsökkenés „másik lábát”: a költségnövekedést valahol máshol/máskor a tágabb rendszerben.

Mindennek fényében (1) új szemponttal gazdagodhat a gazdasági növekedést a fenntarthatóság keretében értelmező vita. Ha a fenntarthatóságot keressük, akkor értelmezhető a pozitív növekedés, a zéró növekedés és a negatív növekedés (zsugorodás), melyek sikeréről/kudarcáról, potenciális lehetőségeiről az erős fenntarthatóság és az „externális költségek kirakójátéka” keretében a gyakorlatban is potenciálisan hasznosítható következtetéseket vonhatunk le. (Eszerint például „zöld növekedés” materiális téren aligha képzelhető el, legfeljebb a teljes rendszer egy szűkebb alrendszerében, míg egy másik – vagy a tágabb – (al)rendszer a megnövekedett költségeket kénytelen viselni. Ez nem más, mint a költségek, s végső soron a jólét, egyfajta újraelosztása, amire ritkán gondolunk akkor, amikor a „technológiai fejlődés” van terítéken.

(2) A „költségek szétszórásakor” másutt keletkező költségek azonosítását megkönnyítheti, ha nem pusztán monetáris, hanem időalapon is kutakodunk. E vonalon tekintettük át a környezetértékelés szakirodalmát, ezúttal elsősorban az időalapú módszerekre fókuszálva. Mind a költségek megtakarítása, mind a költségek externáliakénti megjelenése értelmezhető tehát időalapon (ezt kérdőíveinkbe is beépítettük), s ily módon, amint arra kutatásaink is rámutattak, a munka/pénz átváltásra vonatkozó szakirodalom is új szemponttal gazdagodott.

(3) A kutatás elméleti kerete kiváló alapot nyújtott akkor is, amikor a felelős fogyasztást (kutatásunkban elsősorban az élelmiszer-fogyasztást) az információk rendelkezésre (nem) állása függvényében értelmeztük. Megalkottuk a többdimenziós (termék)címkézés fogalmát, mely dimenziók megfelelnek az e kutatás kutatási tervében is szereplő dimenziókkal, ahol a költségáthárítás hátrányos érintettjei lehetnek (1) más, nem emberi fajok (OTHER; Oth party), (2) más emberek több ezer kilométeres távolságban (FARTHER; 1st party), (3) maguk a jelenbeli fogyasztók (HERE; 2nd party) és (4) más emberek, a későbbi generációk tagjai (LATER; 3rd party). Az egyik dimenzióban jól teljesítő termék egy másikban könnyen alulteljesíthet, gyakorlati szinten is jól rámutatva az erős fenntarthatóságból fakadó átváltások (trade-off) jelentőségére.

Gyakorlati eredmények

A fenti három fő elméleti irány közül a (2)-es és a (3)-as területen jelentek meg publikációk a kutatási időszakban. /Az (1)-es területre tervezett kézirat megjelenése sajnos a korábbi fejezetben bemutatott ok miatt késedelmet szenvedett./

A környezetértékelési területre vonatkozóan többek között vizsgálat tárgya lehet, hogy mennyit ajánlanak fel az emberek környezeti tényezők (például egy erdő vagy egy vizes élőhely) megmentéséért, illetve hogy hogyan változik ez az érték, ha nem a pénzük, hanem az idejük feláldozását kérjük tőlük az ügyért. Ehhez képest a saját kutatásunkban a problémát megfordítottuk, és elfogadási hajlandóságot (willingness to accept, WTA) vizsgáltunk. Pénzben, illetve munkaidő-csökkenésben leírt hasznokat kínáltunk fel a válaszadók számára, s azt vizsgáltuk, van-e különbség a hasznok elfogadásában akkor, ha ezek abból származnak, hogy közben költségeket (pénzben vagy többletmunkában kifejezve) terhelünk más személyekre vagy állatfajokra. Az eredmények alapján mind a környezet védelmét szolgáló fizetési hajlandóság, mind pedig a költségek másokra hátrításának az elfogadási hajlandósága növekedett, amikor – pénzbeli helyett – időbeli fogalmakkal írtuk le a döntési dilemmát. Az előbbi jó, az utóbbi rossz hírnek számít a természeti környezet védelme szempontjából.

Az etikus, fenntartható élelmiszerfogyasztásra vonatkozóan a következőkre jutottunk. Két budapesti hagyományos és két-két budapesti bio, illetve- termelői piacon, valamint két szupermarketben végzett 2017. tavaszi empirikus kutatásunk szerint (N=156) a fogyasztók túlzottan drágának tartják a fenntarthatóbb termékeket, azaz nem értik, vagy kételkednek abban, hogy ezek éppen a fenntarthatóságuk érdekében tett lépések miatt drágábbak konvencionális versenytársaiknál. Következtetéseink szerint ennek az összefüggésnek a megvilágítása kulcsfontosságú annak érdekében, hogy a magyar (és más) fogyasztók körében elterjedjenek a fenntartható élelmiszer-fogyasztási szokások. Ebben az információnyújtásban lehet fontos szerepe a többdimenziós címkézésnek. Továbbá diákok körében végzett elektronikus kérdőíves kutatásunk (N=618) arra vezetett, hogy a költségáthárítás különböző mértéke szerint előállított élelmiszertermékek válaszadók szerinti ideális árának nagysága és a válaszok statisztikai eloszlása szignifikánsan függ attól, hogy a költségáthárítás mely dimenzióban történik (OTHER; FARTHER; HERE; LATER), és hogy mi a kiinduló helyzet, a status quo (a költségáthárítás már egy általánosan elfogadott gyakorlat vagy pedig egy újonnan felbukkanó technológiához köthető). Ebből arra is következtethetünk, hogy az elméleti részben felvázolt „externális költségek kirakójátéka” (Puzzle of the Externalized Costs – PEC) nem pusztán teoretikus, hanem gyakorlati relevanciával is rendelkezik.

A kutatási projekt rövid, két éves periódusában számos olyan adat is előállt, melyek feldolgozása jelenleg, a kutatási időszak zárultával is zajlik. Megkezdtük egy fókuszcsoporthoz tartozó kutatás előkészületeit is, az itt keletkező információk jó minőségű dokumentálására beszereztünk egy fényképezőgépet. További fontos kutatási irányok, akár későbbi „otka-kutatás” keretében is, jelölhetők ki ezek alapján. Az eleve pilot-projektként indított jelen kutatásunk tehát valóban betöltötte célját, s bizonyosan megtermékenyítően hat több jelentős, a későbbiekben publikálásra kerülő tudományos eredményre is.

Budapest, 2018. október 30.

Kocsis Tamás
vezető kutató